

УДК 351:327

DOI: 10.31732/2663-2209-2024-74-244-249

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ ТА ФАКТОРИ, ЩО НА НЕЇ ВПЛИВАЮТЬ

Андрій Чеховський¹

¹Аспірант кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу, ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5001-0483>

CHARACTERISTIC FEATURES OF ENSURING THE COUNTRY'S ENERGY SECURITY AND FACTORS THAT INFLUENCE IT

Andrii Chekhovskyi¹

¹Postgraduate student of international relations and political consulting department, Open International University of Human Development "Ukraine", Kyiv, Ukraine, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5001-0483>

Анотація. Енергетична безпека, як питання державного управління, виникло наприкінці ХХ століття, і залишається актуальним і сьогодні. Крім того, політичні та економічні зміни в сучасному світі мали великий вплив на зростання наукового інтересу до цієї теми. Набутий за минулий період досвід реалізації енергетичної безпеки та поява нових вимірів її забезпечення потребують комплексного дослідження та подальших спеціальних досліджень у сфері державного регулювання. У цьому контексті доцільно визначити загальну проблемну область теорії енергетичної безпеки в контексті національного управління. Адже, для будь-якої науки велике значення мають понятійні прийоми, що відображають сутність, закономірності та особливості явищ, що вивчаються. Невизначеність та різне тлумачення фундаментальних понять і принципів у певній науковій галузі можуть призвести до непорозумінь серед дослідників. Концептуальна узгодженість сприяє діалогу між науковцями та допомагає досягнути консенсусу в цій проблемній сфері. Виходячи з цього, метою статті є аналіз характерних особливостей забезпечення енергетичної безпеки країни та факторів, що на неї впливають. Дослідження, результати якого висвітлює запропонована стаття, фокусується на ідентифікації та аналітичній оцінці впливу геополітичних змін, насамперед війни в Україні, на глобальну енергетичну безпеку та її стійкість. Визначено, що поняття «енергетична безпека» полягає в захищеності всієї енергосфери від можливих небезпек, здатних порушити безперебійне постачання країни енергією. Ідентифіковано деструктивні чинники, що мають вагомий вплив на здійснення енергетичного переходу, до числа яких можна віднести монополізацію критичних ресурсів, які є незамінними для стійкого глобального енергетичного переходу, що, як планується, матиме низьку вуглецеву компоненту. Також наведені різні авторські дефініції категорії «енергетична безпека» та проведений аналіз факторів, що визначають енергетичну безпеку як таку та мають вплив на ступень її стійкості.

Ключові слова: енергетична безпека, паливно-енергетичні ресурси, енергетичний ринок, енергоефективність, фактори.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 15

Abstract. Energy security as a public administration issue emerged in the late twentieth century and remains relevant today. In addition, political and economic changes in the modern world have had a major impact on the growth of scientific interest in this topic. The experience gained over the past period in the implementation of energy security and the emergence of new dimensions of its provision require a comprehensive study and further special research in the field of state regulation. In this context, it is advisable to define the general problem area of energy security theory in the context of national governance. After all, for any science, conceptual techniques that reflect the essence, patterns and features of the phenomena under study are of great importance. Uncertainty and different interpretations of fundamental concepts and principles in a particular scientific field can lead to misunderstandings among researchers. Conceptual coherence promotes dialogue between scientists and helps to reach consensus in this problematic area. Based on this, the purpose of the article is to analyze the characteristic features of ensuring the country's energy security and the factors that influence it. The study, the results of which are presented in this article, focuses on identifying and analytically assessing the impact of geopolitical changes, primarily the war in Ukraine, on global energy security and its sustainability. It is determined that the concept of "energy security" is the protection of the entire energy sector from possible dangers that could disrupt the country's uninterrupted energy supply. The author identifies the destructive factors that have a significant impact on the energy transition, including the monopolization of critical resources that are indispensable for a sustainable global energy transition, which is planned to have a low carbon component. The author also provides various author's definitions of the category "energy security" and analyzes the factors that determine energy security as such and have an impact on the degree of its sustainability.

Key words: energy security, fuel and energy resources, energy market, energy efficiency, factors,

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 15

Поставка проблеми. Важливою передумовою існування держав у сучасному світі є використання енергії.

Енергія є дуже важливою для економіки та має значний вплив на інші сектори економіки, оскільки нормальне функціонування залежить від енергії.

Надійність, стабільність, достатність, економічна ефективність та екологічно прийнятне забезпечення економіки країни енергетичними ресурсами є запорукою енергетичної безпеки, а відтак і сталого розвитку.

Тому забезпечення енергетичної безпеки стало пріоритетом економічної та національної політики кожної країни, а події на світовому енергетичному ринку ще раз підтверджують важливість цього питання для світової спільноти в цілому та для України зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку різних експертів, сучасне розуміння природи енергетичної безпеки може мати різне значення залежно від контексту та значення.

Наприклад, Сендер М.С. та його колеги (Сендер М.С., 2020) розуміють енергетичну безпеку як незалежність від імпорту енергії, розвиток альтернативних джерел енергії, а також підвищення рівня енергоефективності та зменшення залежності.

Інші дослідники, особливо Нікмет, Л. (Нікмет, Л., Асан, Н. & Үезгул І., 2021), визначають енергетичну безпеку як набір безпеки постачання енергії, який гарантує баланс між виробництвом і споживанням і впорядкованим розвитком.

Натомість, Гуцул, М. (Гуцул М., 2019) визначає енергетичну безпеку як стабільність енергетичних систем під впливом зовнішніх шоків, особливо природних кліматичних катаклізмів, геополітичної невизначеності та конфліктів.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі характерних особливостей забезпечення енергетичної безпеки країни та факторів, що на неї впливають.

Викладення основного матеріалу дослідження. Енергетична безпека є елементом економічної та національної безпеки країни, тому бажано більш детально розібрати основні підходи до поняття «енергетична безпека».

Наприклад, Девіс К. стверджував, що енергетичну безпеку можна трактувати як характеристики технічної безпеки енергетичної системи. (Девіс К., 2021).

У той же час енергетична безпека має ширше значення, ніж поняття надійності та функціональності, оскільки (згідно з її визначенням) вона ставить кінцевою метою забезпечення захисту людей, суспільств і націй від дефіциту паливно-енергетичних ресурсів, як економічні, політичні та філософські категорії.

Ліпперт Е. зазначав, що енергетична безпека як одна зі складових національної безпеки – це, по-перше, забезпечення державою енергетичними ресурсами для здійснення відтворювальних процесів у національній економіці, що гарантує повноцінну життєдіяльність воно з'являється в А по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу країни (Lippert. E., 2020).

З іншого боку, енергетична безпека, на думку Міллер Р. – це елемент економічної безпеки, цілеспрямований вплив органів управління на загрози та небезпеки, необхідні й достатні умови впливу державних і недержавних інституцій енергетики безпека полягає в уникненні криз. (Perry, M., Gomes, H. & Miller, R., 2022).

Крім того, відсутність забезпечення споживачів економічно доступними видами палива та енергетичними ресурсами прийнятною якості в нормальних і аварійних ситуаціях, послідовне та активне впровадження політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергопостачання; забезпечення ефективного функціонування підсистеми енергетичної безпеки.

За словами Ковальчук О., енергетична безпека – це забезпечення захисту національних інтересів в енергетиці від

існуючих і потенційних загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх, та задоволення реальної потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення (Ковальчук О., 2021).

Саме економічний стан робить це можливим, а надійне функціонування населення та народного господарства в умовах мирного, надзвичайного та воєнного стану.

Враховуючи вищевикладене, доцільно розробити власне трактування цього поняття.

Енергетична безпека – це стан захищеності життєвоважливих енергетичних інтересів людей, суспільств і націй від внутрішніх і зовнішніх загроз, з економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості за нормальних умов і в надзвичайних ситуаціях забезпечується збереження споживачів задоволений (Шевчук І., 2020).

Слід зазначити, що поняття енергетичної безпеки є дуже складним, багатогранним і всеосяжним. Дуже важко розробити точне та вичерпне визначення енергетичної безпеки, оскільки розуміння енергетичної безпеки різне між учасниками енергетичного ринку.

Держава є суб'єктом забезпечення національної енергетичної безпеки та здійснює діяльність відповідно до встановленої енергетичної політики та енергетичної стратегії.

Національний регуляторний підхід кожної країни до забезпечення енергетичної безпеки має свої особливості, залежить від енергетичного потенціалу та різниться за рівнем ризиків.

Найбільша загроза для цієї країни полягає в тому, що вона не має власних ресурсів і потребує постійного закупівлі ресурсів.

В даний час найбільш споживаними енергетичними ресурсами є вуглеводні, а також використовуються ядерне паливо та відновлювані джерела енергії.

Основні проблеми з використовуваними ресурсами – нерівномірність розподілу вуглеводнів на планеті та прогноз їх швидкого

виснаження, обережне ставлення суспільства до атомної енергетики через аварії на Чорнобильській та Фукусімській АЕС, недостатня освоєння та висока вартість.

У цьому відношенні питання енергоресурсів, і перш за все фактор нерівномірності ресурсного забезпечення, визначає стан міжнародних енергетичних відносин, напруженість в енергетичному секторі, конфлікти між державами та різні підходи до вирішення енергетичних проблем основна причина наближення.

Забезпечення національної енергетичної безпеки. З метою пошуку вихідної точки та подолання розбіжностей у світовій енергетиці наукове співтовариство продовжує дискусію щодо концептуальних питань енергетичної безпеки. (Сапега В.О., 2019).

Обговорення цього питання має велике значення для розуміння суті явища та пошуку ефективних механізмів регулювання внутрішнього енергетичного ринку. Дискусія починається з терміну «енергетична безпека», який досі не знайшов загальноновизнаного тлумачення.

Кожен дослідник дає власне пояснення цього поняття, пропонуючи власну версію його основних ознак і проблем для його реалізації, що іноді може призводити до різного значення одного й того ж терміну.

Різноманітні визначення «енергетичної безпеки», представлені в офіційних документах, професійних текстах і наукових статтях держав і міжнародних організацій, відображають різні підходи до національного регулювання і можуть бути загалом розділені на три групи: це може бути: енергетична безпека окремих країн або національна енергетика; безпека групи націй, глобальна або міжнародна енергетична безпека (Баланчук Т.А., 2021).

Конфлікт інтересів країн-експортерів і закупівель енергоресурсів призводить до фундаментальних розбіжностей щодо забезпечення енергетичної безпеки в національних підходах.

Враховуючи вище зазначене, варто відмітити, що ця ситуація є дещо небезпечною.

Адже, для досягнення енергетичної безпеки одними учасниками ринку може призвести до послаблення енергетичної безпеки іншими учасниками ринку. А для країн з бідними власними енергетичними ресурсами енергетична безпека означає надійність і регулярність постачання сировини за прийнятними цінами і формулюється як «безпека постачання».

Основними напрямками вирішення цього завдання є диверсифікація поставок, а також впровадження енергозберігаючих технологій, створення стратегічних запасів сировини, розвиток альтернативної енергетики для зменшення залежності від імпорту.

Наприклад, американські експерти розглядають енергетичну безпеку як «забезпечення доступу до енергетичних ресурсів, необхідних для прогресивного розвитку національної влади».

Водночас, як зазначають багато дослідників, підхід до енергетичної безпеки, який спочатку виник як «безпека енергопостачання», залишається прив'язаним до позиції споживачів у всьому світі.

Наприклад, Король О. вважає, що сучасні системи енергетичної безпеки спрямовані лише на подолання експортних проблем у разі збоїв у постачанні (Король О., 2019).

Переважаюча думка країн-постачальників полягає в тому, що вони використовують енергетичні ресурси для тиску на міжнародні енергетичні ринки та для задоволення політичних та економічних інтересів.

Основна дискусія — це енергетична криза 1973 року, коли «нафтове ембарго», тобто скорочення видобутку нафти та обмеження експорту, було вперше використано країнами ОПЕК для здійснення політичного впливу на багато країн-імпортерів.

Однак енергетична криза 1986 року, спричинена перевиробництвом нафти, призвела до зниження попиту, що вплинуло

на країни-експортери, основним джерелом доходу яких зазвичай є продаж енергетичних ресурсів для задоволення своїх бюджетів.

Очевидною є енергетична взаємозалежність сучасного світу та складність самостійного забезпечення національної енергетичної безпеки.

Країни, які володіють багатими енергетичними ресурсами і постачають їх на світовий енергетичний ринок, зацікавлені не тільки в збереженні та розвитку своїх паливно-енергетичних комплексів, але й у стабільному та безперебійному попиті.

Їхня діяльність із захисту енергетичної галузі включає диверсифікацію ринків збуту, укладення довгострокових контрактів на закупівлі, підтримку енергетичної інфраструктури, залучення інвестицій для промислового розвитку, удосконалення прикладних технологій, збільшення надходжень від експорту та покращення економічного та соціального розвитку країни (Olijnik Yu. O., 2021).

Для них зовнішнім аспектом енергетичної безпеки є «безпека попиту».

Для зміцнення позицій енергетики на світовому ринку країни беруть участь у міжнародних організаціях і спільно захищають свої інтереси.

Позиції цих асоціацій щодо національного регулювання розвитку енергетичної безпеки відображають колективні інтереси держав-учасниць.

Наприклад, Міжнародне енергетичне агентство, яке об'єднує споживачів, вважає енергетичну безпеку безперебійним доступом до джерел енергії за доступними цінами.

Організація країн-експортерів нафти прагне підтримувати стабільність на ринку нафти, щоб забезпечити регулярне постачання нафтопродуктів споживачам і забезпечити стабільний дохід виробникам (Голубева О. Є., 2020).

Визнаючи інтереси як країн-експортерів, так і країн-імпортерів, Група Світового банку має ширший погляд на енергетичну безпеку: наявність і

виробництво енергії за справедливою ціною.

Загалом енергетична безпека означає забезпечення безперервного доступу до енергоресурсів за прийнятною ціною.

Враховуючи систематичне скорочення запасів вуглеводнів та намагання деяких держав, переважно експортерів нафти та природного газу, чинити тиск на країни-імпортери енергоносіїв для досягнення політичних цілей, питання забезпечення енергетичної безпеки наразі є дуже актуальним.

Проте, на енергетичну безпеку впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори.

До внутрішніх відносяться:

- рівень забезпеченості країни власними енергетичними ресурсами;
- виключна залежність від постачальника або маршруту постачання енергії;
- національний паливно-енергетичний баланс;
- технічний стан паливно-енергетичних ресурсів та рівень енергоефективності господарства;
- екологічна ситуація;
- соціальні загрози (ціни на паливо для населення, аварійність виробництва, страйки, інші можливі протести, пов'язані з паливно-енергетичними ресурсами та діяльністю місцевого самоврядування);
- політична, законодавча та адміністративна діяльність.

До зовнішніх:

- нерівномірний розподіл родовищ корисних копалин і концентрація основних запасів у зонах політичної нестабільності або військового конфлікту;
- загроза терористичних атак на енергетичні об'єкти, в тому числі на території країн, що здійснюють транзитне транспортування енергоресурсів;
- загроза ядерного тероризму, питання нерозповсюдження ядерних матеріалів.
- геополітичні інтереси країни;
- економічна загроза (несприятлива кон'юнктура ринку);
- навколишнє середовище (великі аварії на об'єктах паливно-енергетичного

комплексу, викиди парникових газів, що загрожують усій планеті);

- енергетична бідність (відсутність доступу до достатньої кількості енергії в країнах, що розвиваються);
- спекуляції в ЗМІ (штучне створення паніки, що призводить до дестабілізації енергетичних ринків), що є негативним проявом сучасного глобалізованого світу.

У сучасній ситуації людського розвитку такі питання, як стійкість, безпека та доступність енергії, набувають особливого значення.

Забезпечення належного рівня стійкості та збалансованого функціонування енергетичного сектору відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку та національній безпеці.

Суспільство має зрозуміти, що глобальна енергетична безпека залежить не лише від постачання енергії, а й від того, як ми вирішуємо проблеми енергоефективності та попиту. У сучасному світі існують серйозні загрози перспективам глобальної енергетичної безпеки.

Геополітичні виклики та невизначеність можуть вплинути на здатність країн боротися зі зміною клімату, забезпечувати глобальну та національну енергетичну безпеку та реагувати на низку інших викликів, пов'язаних з енергетикою.

Конкуренція за достатні запаси найважливіших корисних копалин може послабити зусилля країн щодо підвищення стандартів і призвести до мовчазного схвалення експлуатаційної політики видобутку ресурсів, яка історично призводила до зuboжіння країн, що розвиваються.

Подолання викликів сьогодення потребує комплексного підходу міжнародної спільноти до формування та реалізації енергетичних стратегій.

Без міжнародного співробітництва мало шансів забезпечити глобальну енергетичну безпеку та енергетичний перехід.

Міжнародна спільнота має визнати, що неможливо забезпечити глобальну

енергетичну безпеку та глобальний енергетичний перехід, якщо країни віддають перевагу самозабезпеченню над інтеграцією та торгівлею.

Також неможливо зменшити ризики для глобальної економічної безпеки, якщо країни почнуть втрачати переваги взаємопов'язаних ринків як засобу керування змінами попиту та пропозиції та боротьби з неочікуваними потрясіннями.

Усе це вказує на нагальну потребу зміцнення обмінів та співпраці між країнами по всьому світу в енергетичному секторі.

Висновки. Енергетична безпека має глобальний характер і має досягатися спільними зусиллями всіх країн світу.

Література.

1. Сендер, М. С. (2020). Концепція енергетичної безпеки: забезпечення джерел, диверсифікація, енергоефективність. *Економіка та держава*. № 4. С. 6–9.
2. Hikmet, L., Asan, N. & Yezgul I. (2021). The relationship between energy security and renewable energy technologies in European countries. *In energy security challenges and Environmental sustainability in the energy sector*. IGI Global. P. 77–97.
3. Гуцул, М. (2019). Енергетична безпека: забезпечення стійкого, надійного та доступного постачання енергії для задоволення потреб суспільства. *Вісник Національної академії наук України*. №3. С.22-27.
4. Девіс, К. (2021). Енергетична безпека: стабільність, стійкість та резиліентність енергетичної системи. *Енергетичні технології та ресурсозбереження*. №2. С.12-15.
5. Lippert, E. (2020). Energy Security Concepts and Policies. In *Handbook of Energy Security*. Springer. Pp. 1-22
6. Perry, M., Gomes, H. & Miller, R. (2022). Energy Security: Challenges and Strategies. In *Energy Security and Development: The Global Context and Indian Perspectives*. Springer. Pp. 3-22.
7. Herz, D., Miller, J. & Petrov, V. (2023). Energy Security and Geopolitical Relations: The Link between Energy Resources, Energy Security, and Geopolitical Influence. *Journal of Global Security Studies*. № 8(1). Pp. 148-167.
8. Ковальчук, О. (2021). Стратегічні напрями розвитку енергетики України. *Економіка та держава*. № 1. С. 5-8.

Однак країни повинні обирати засоби та механізми досягнення цієї мети, виходячи з внутрішніх особливостей і потреб своєї галузі.

Таким чином, енергетична безпека країни захищає країну, її народ, її суспільство і, перш за все, її економіку від неминучої нестачі в забезпеченні енергетичних потреб економічно доступним паливом і енергетичними ресурсами належної якості за нормальних умов захисту. У разі виникнення надзвичайних ситуацій і загроз. Порушується стабільність постачання паливно-енергетичних ресурсів і мінімізується негативний вплив на навколишнє середовище.

9. Шевчук, І. (2020). Диверсифікація енергетичної системи України: стратегічні виклики та можливості. *Економіка та держава*. № 4. С. 5-8.
10. Голубева, О. Є. & Солодовнікова, О. І. (2020). Оцінка ризиків для підприємств енергетичного комплексу України. *Економіка промисловості*. №3. С.34-45.
11. Сапега, В. О. & Бережний, М. М. (2019). Ризик-менеджмент як інструмент управління підприємством енергетичної галузі. *Економіка розвитку*. № 2 (86). С.17-21.
12. Баланчук, Т. А., Губська, О. В., Грабовецька, І. В. & Ковальчук, Ю. І. (2021). Аналіз методів управління ризиками на етапі будівництва об'єктів енергетики. *Енергетика та електрифікація*. № 2 (38). С. 10-15.
13. Мельник, І. В. (2019). Ризик-менеджмент на підприємствах енергетичного комплексу. *Наукові праці Державного університету інфраструктури та технологій*. № 1(36), С.85-89.
14. Король, О. (2019). Організаційно-економічні засади управління ризиками в енергетичному секторі України. *Економіка: проблеми теорії та практики*. Т. 1, № 15. С. 53-61. URL: <http://econom-journal.cdu.edu.ua/article/view/2081/1992>
15. Babenko, V., Koniaieva, Y., Gorbunov, L.O. & Olijnik, Yu. O. (2021). The system of factors that form the innovative susceptibility of enterprises to the technologies of non-traditional renewable energy. *Bulletin of SumDU. Series Economics*. № 4, pp. 15-22. DOI: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2021.4-2>.